

Hárs József:

A SOPRONI KÉPES KRÓNIKÁS SZÖVEGE

Sétálni...

Sétálni lehet úgy, hogy az ember gondolatlanul hagyja, vigyék a lábai valamerre, de lehet úgy is, míg előre halad a valóságban, közben képzelete bejárja a múltat. Kezdjük hát így a délnyugati sarokban, s haladjunk kelet felé.

Kilátás a Várhelyről

Régen, amikor még lelkesen magyarítottunk mindent, amit a környezetünkben találtunk, amikor még Gőte János Farkast mondtunk és Verne Gyulát, az újság olvasói a Burgstallra a Várhely nevet javasolták. És valóban: mélyen bent az erdőben, azon a magaslaton, Bella Lajos[1] főreáliskolai tanár és régész (később a Nemzeti Múzeum régészeti osztályának vezetője, a Magyar Tudományos Akadémia tagja) akkoriban ásta napvilágra a védművekkel körülvett illír telep halomsírait. A küllős kocsi és a mindennapok jeleneteivel díszített hasas urnák jó néhányát ma a bécsi Szépművészeti Múzeumban csodálják.[2]

A környékbeli ősök és kései utódaik, mikor munkájukból feltekintettek, s nyugatra fordultak, elmerengve néztek a napfényben fehéren szikrázó Schneebergre [3], az Alpok utolsó keleti kétezresére. Mellette van, ma elérhető közelségben, a Semmering síparadicsoma. A hegyet mi gyerekek Hóhegynek hívtuk, de lejjebb (akkor még makacsul) *Fraknó*[4] várának ide látszó öregtoronyát kerestük, nem pedig Forchtensteint.

Az Esterházy [5] hercegeknek — egykor Sopron város és megye örökös főispánjainak — várához alig fél óra az út, vonattal Mattersburgig, onnan a felfelé kapaszkodó szerpentinén busszal. Saját autóval jóval hosszabb, mert annyira még nem vagyunk uniós tagok, hogy minden dűlőúton áthajthatnánk Ausztriába. Igen.

Burgenland és a népszavazás

Az első világháborút lezáró békék Magyarország nyugati szélét Ausztriának ítélték, elősegítve ezzel Vierburgenland tartományának megszervezését. Pozsony, Moson, Sopron és Vas vármegyék német neve *burggal* végződik. (Számoljuk csak elő: Pressburg, Wieselburg, Oedenburg, Eisenburg.) Hamar lekopott a név elől a szám, s maradt Burgenland. Az osztrákok először Sopront szerették volna tartományi székhelyüknek, ám felkelők ütöttek részt a trianoni béke határvonalán. A velencei nemzetközi megállapodás alapján 1921. december 14-én (15-én és 16-án) Sopronban és nyolc közeli községben népszavazást tartottak.[6] Ennek eredményeképpen, Saint Germain és Trianon határozataival szemben, a város és környéke magyar maradt. Ezt a zsákszerű beékelődést Burgenland területébe a Károly-magaslat kőkilátójának [7] tetejéről távcső nélkül is szemügyre vehetjük. Amíg szögesdrót és aknazár jelölte meg a vonalát, a senki földje fehér csíkja elért a Fertőig, ma már egyre inkább visszahódítja magának a természet.

Brennbergből, temetőről temetőre

A zsák délnyugati csücskében húzódik meg az ország első szénbányája, Brennberg[8]. 1952. december 24-én, nagy elzártságunkban, azért tettek rá lakatot, mert félték a föld alatti összeköttetéstől a szabad világ felé. Volt is alapja a félelemnek. A bányászok azonban nehezen szakadtak el itteni volt munkahelyüktől. Nyugdíjasaik, leszármazottaik ma is élnek a telepen.

Apró épületben múzeum őrzi a bányászat emlékeit. Szép a kis „sírkert”, de még szebb — már a városhoz közelebb — a nagy Hósi temető[9], amelyben főként az első világháború fogságba esett, kórházba került katonái nyugszanak (az első világégésben Sopron nem volt hadszíntér). Olaszok, törökök, németek és magyarok, s különféle vallások követői. És újabbak is. Légcsavar jelzi az 1944. augusztus 7-én lezuhant hős vadászpilóta sírját.

A löverekben, Bánfalvától a Harkai-platóig

A ma már a városhoz csatolt Bánfalva utcái tűnnek föl a völgyben. Dombján egykor a pálos szerzetesek kolostora állt, később a karmelita apácák befelé forduló rendje élte templom és cella közötti életét[10]. A falu Dágként Árpád-kori település. Kis kápolnáját[11] fal veszi körül. Ezen emléktábla volt, Vándor Sándor, a híres Vándor-kórus vezetőjének nevével[12]. A közeli zsidó munkatáborban pusztult el 1945 januárjában. A táblát valakik a rendszerváltás után eltávolították...

Ha a műemlék lépcső[13] szobrai között felkaptatunk a kolostor és temploma elé, már innen lenézhetünk a völgybe, amelyben Sopron városa fekszik. Ha viszont tovább megyünk, a Felső-löverek ösvényeit tapossuk. Sajátságos vidék ez. Már a név is évszázados talány. Az 1880-as években arra a megoldásra jutottak az Oedenburger Zeitungban, hogy a löver (löwer) szó a bajor lewerből (leber, határdomb) származik, hiszen Kelet-Bajorországban ma is így nevezik a határdombok lejtőire telepített gyümölcsösöket. Valóban, ezek az eredendően meglehetősen nagy kertek az Alpok keleti nyúlványán találhatóak, s egészen Harka felé terjeszkedtek az idők folyamán. (Azok persze már az Alsó-löverek összefoglaló nevű részen.) A kerteket élősövények választották el egymástól, s bennük nyári, hétfégi tartózkodásra alkalmas faházikók álltak[14]. A téma legújabb és egyben legjobb összefoglalója, bő képanyaggal, dr. Winkler Gábor egyetemi tanár Löverek, löverházak Sopronban c. tanulmánya 2004-ből.

Egy gombkötő lövertulajdonos

Fabricius Honorius Teophilus jómódú gombkötőmester életviteléről a latin nyelvű családi krónikában olvashatunk. Fia, András a reformkor neves polgármestere a következőket írja (fiának fordításában): „A vadászatot nagyon kedvelé, az ehhez szükséges kutyákkal, puskákkal, sőt még egy nagyobb nyállal, s szélpuskával is el vala látva, mellyekkel házi kertünkben a madarakat sokszor szemem láttára lelőtte. A vadászat nagyobb kedvéért, magának 1772-ben Löver nevű gesztenye erdejében ... egy igen szép, kétszeres deszkafalból álló, belül kifestett, s az ajtó felett még most is látható nevével, címével, s az akkori évszámmal jegyzett mulatóházat csináltatott, melyben sokszor éjjeleket is töltött.”

Löver — Lövér — Lövér

Az idők múlásával egyre többen szereztek maguknak gesztenyést, vagy gyümölcsöst, s a felparcellázott nagy kertekből építési telkek alakultak. A kezdetben csak nyaranta kilátogatók később kiköltöztek összkomfortos házaikba[15]. A löverek vidéke már összeért a város déli részével. Szem előtt volt, fontossá vált. Az 1930-as években Rábel László árvaszéki tisztviselő, újságíró javasolta, szembeszállva a városban mutatkozó különféle pángermán törekvésekkel, hogy a kétségkívül német eredetű elnevezést változtassák Lövérre, lövérekre. Miért éppen erre? Mert a város védelmére a falakon belülre rendelt sagittariusoknak (nyilasoknak) elhagyott falvát Kun László király[16] oklevelében, 1277-ben, villa luernek írták, s ennek kiejtése többek szerint lövér.

A hatalmas vita hevében valaki azt találta mondani, hogy ő bizony addig tart ki a *lőver* mellett, amíg az újságíró nem változtatja a nevét Rabélre. Hát nem változtatta, ellenben Bakonyira magyarosította. A hivatalos város pedig elfogadta érveit, és 1933. október 8-i hatállyal a százados elnevezés helyébe az Alsó-Lővér, Felső-Lővér, lövérek alakot írta elő. Nehéz kimondani, ismerte be egy tudós szakértő. A köz kettőből gyártott egy harmadikat: ma már szinte általánossá vált a lővér forma. Hotel Lővér, Lővér fedett uszoda[17], Lővér pékség stb. A mai szabályrendelet ismét löverekekről beszél.

Akkoriban még mindenki azt hitte, hogy az a falu valahol a lövérek helyén lehetett, mára már szinte biztosra vehető, hogy lent a síkságon, a mai Rákóczi utca folytatásában volt. Ott találtak is honfoglalás kori telepet. Ezt jól tudták a középkorban, hiszen az utca korai elődjét Lebergassenak nevezték. Mint ami arra mutat.

A város jelképe, a Tűztorony.

Az okleveleket a vidék leggazdagabb levéltárában őrzik, a Városházán[18], a Tűztorony tövében. Ez a Várostoronyként[19] Sopron jelképévé vált építmény Lackner Kristóf korában a körerkélyig ért és faszerkezetű záródással szolgálta a megfigyelést: vendégek, ellenség közeledését jelezték őrei, s riasztottak, ha tűz lángjai csaptak föl valahol. Képét Lackner Kristóf[20], az ötvös, a humanista tudós és polgármester szépen rézbe is metszette egykor[21]. Hiába volt azonban az őrszolgálat, 1676-ban — szalmakazal mellett parázzsal játszó gyerekek nyomán — óriási tűzvész pusztította el a középkor ácsolt és faragott tanúit, s a keserves újjáépítés hosszú évei alatt barokk ruhát öltött a város.

Sempronia — Scarbantia

Nem ez volt az első pusztító csapás. A kelta előzményekre épült római municipiumot a népvándorlás kori hordák rombolták le, bár erős falak védték[22]. Lakosai elmenekültek. Az évszázadokig elhagyatott romokat látva, a német földről erre poroszkáló kereskedők Ödenburgnak hívták, s mesélték: ott mentünk el a „puszta vár” mellett. (A harmadik nagy pusztulásról, a bombázásokról most ne essék szó.)

Az újkor hajnalán, amikor vándor írástudók és egyetemi professzorok mindenben az antik múltat kutatták, Semproniának gondolták a római municipiumot. Mert hogy egy Sempronius nevű főember alapította volna.

Zoller Ferenc neves órásmester (állóórája a soproni múzeumban)[23] 1782-ben építkezett a Hátsókapuban. Házát Sempronius-háznak nevezte el, emlékeztetve a rómaiak idején itt állt város (képzeltbeli) alapítójára.

Csak nagysokára jöttek rá, hogy Scarbantia romjai fölé építették fel Sopront. A fantázianév azonban sokáig tartotta magát. Még egyesületet is szólítottak így: Sempronia Kerékpáregylet.

Az Imperium Romanum emlékei másként is meghatározók maradtak. A mai belvárost körülvevő középkori falakat[24] a hatalmas római kváderkövekre húzták föl. Ezért olyan ellipszis formájú a Belváros, s az utcák vonalát is ez a „körítés” jelölte ki. Ehhez jön még az, amit a föld alól sikerült kiásni. A Várostorony alapjaitól kezdve a mai Városháza alatt talált istenszobor-töredékekig[25].

A bor és termelői

De akinek mindez sok, vagy aki nem ezért igyekszik a Belvárosba, az bizony hamarosan a Fő tér egyik pincehelyiségében találja magát. Gyógygödör[26] a neve

ennek a vendéglátó-ipari létesítménynek. Itt aztán megismerkedhet a város másik jellegzetességével, a kékfrankossal [27].

A bor, akár fehér, akár vörös, mindig nagy szerepet játszott a város diplomáciájában. Vitték ajándékba a középkortól kezdve mindenhová, ahol valami kedvezményt akartak elérni. Nagy csapás volt a szőlőtermesztőkre a 19–20. század fordulóján a filoxéra. Franciaországtól messze kelet felé terjedt el, s nyomában pusztasággá változtak virágzó gazdaságok. Nálunk sem volt másképp. De aztán új fajtákkal, új telepítésekkel, hosszú évek megfeszített munkájával ismét csak feltámadt a bortermelés.

A takarékos gazdák java németajkú volt, őket csúfolták a poncichter[28] névvel. Mérgeződés helyett idővel szépen elfogadták, ma már nem is számít csúfnévnek. Hiszen abból ered — helyi német tájszólásra fordítva —, hogy az illetők Bohnenzüchtereik, vagyis babtermelők. Kihasználva a tőkék sorai közötti szabad területeket, oda babot ültettek, amit aztán az asszonyok árultak a piacon. Az újbort pedig, cégérekkel jelezve és bizonyos rend szerint mérték ki a buschenschankokban[29] (termelői bormérésekben). Érdekes, hogy bár van a városban sörgyár, erről a nedűről korábban kevesebb szó esett.

A gazdanegyedek

A volt Nagyszoda óriási fűzfái[30], az Ikva partja és a följe épített két ház sor (közöttük van az Ikvahíd úttestje), de a külváros számos hangulatos részlete — a Szent Mihály-templom és előtte a Két mór-ház[31], vagy a temetők régi síremlékei, a Belváros gótikus töredékekkel tarkított barokk homlokzatai[32], az Új utca zsinagógái, az utcák közötti romantikus átjárók[33], s az udvarok részletei[34] vonzzák minden évszakban a festőket, vagy a fényképészeket.

A Belvárost félkaréjban veszik körül az Újteleki-, a Bécsi-, a Fertői- és a Győri-külvárosok, inkább gazdanegyedek, javarészt földszintes házaikkal, hosszú, szűk udvaraikkal. Egy-egy ilyen udvar[35] két oldalán lakások, végében gazdasági épületek. Az utcai homlokzatokon nem ritka az előreugró sarok, oldalra néző keskeny ablakkal[36]. Mögüle figyelte a munkában elhasználódott öregasszony a szüretet, a betakarítást, az ünnepeket, vagy egyszerűen csak a hétköznapi forgalmát. Kellemesen meleg napokon akár ki is hajolhatott, hogy az arra járó ismerősöktől megtudakolja a legújabb eseményeket.

A gombkötő hétköznapijai

Ismét csak Fabricius krónikáját idézem. A negyvenes éveiben járó gombkötőmester napjairól olvashatjuk a következőket: „vállalataiban edzett s állhatatos, munkás, szelíd, békés, s annyira vallásos, hogy a rajta elkövetett igazságtalanságot inkább tűrni tudta, mintsem hogy azt visszatorolta volna. Szegények sorsán mind tanáccsal, mind segedelemmel örömet könnyített. Reggel korán kelt fel, s mindennek előtt, felemelt s összetett kezekkel, néha le is térdepelve végezte imádságát, ezután dologhoz ült, s közben szent dalok eléneklésével foglalatoskodott. Eljövén a reggeli, nejét s gyermekeit többnyire arra szokta inteni, hogy az Istent féltsék, jót tegyenek, senkitől sem tartva. Utóbb elment a boltba, s ott a kész munkák árulása közben a legények s inas számára kiadandó munkát ... rendbe hozá. Innen délire vissza jövén, asztal előtt s után családjával mindég fennszóval imádkozott, s különösen vasárnapon délután családjával néhány imádságos éneket elénekelni soha sem mulasztott el. Az egyházba[37] nem csak vasárnapon, hanem más napokon is, ha ráért, szorgalmasan eljárt... A Bibliát is szerette forgatni... Délután az időt többnyire a szokott munka mellett vagy a boltban

vagy honn töltötte el.” Gyakran járt ki a szőlőibe, vagy a gyümölcsösébe, ellenőrizni a munkásait. „Dohányozni s burnótolni igen szeretett, dolog közbe azonban ... soha sem pipázott... Vasárnapokon is elvégezvén a délutáni szokott imát, jó barátaival összeült, s csekély pénzbe kártyázva mulatott. Ezen időben jobb ízűen itta a sert, mint a bort, úgy, hogy estélenként a végzett munka s boltzárás után a ... városi serházba[38] eljárt, ahol egy külön szobában több hason állapotú jó barátaival pipázva beszélgetni szoktak.”

A kisváros polgárai

Több-kevesebb imádsággal nagyjában ilyen volt a polgárok élete a középkortól a mai rohanó világ küszöbéig. Aztán hazasétáltak aludni a 19. század hatvanas évei óta kikövezett utcákon, gyenge gázvilágítás mellett. Néhány történelmi utcanévet érdemes felsorolni, már csak a megszokottól eltérő helyesírás miatt is: Előkapu[39], Hátsókapu[40], Ikvahíd, Festőköz[41] (a kékfestők volt házáról elnevezve), Jégverem[42], Fővényverem[43], Ógabona tér (nem a gabona volt ó, hanem felhagyott vásártérről van szó), Paprét stb.

Komor Géza 1936-ban is még így ír Éjjeli élet nálunk, Sopronban c. cikkében:

„A filléres vonatok sokat változtattak a budapestiek vidékről alkotott véleményén, de azért a legtöbb mégis úgy képzeli el a magyar kisvárost, mint valami sártengert, homoksvatagot, melyet oázisként szakít meg egy-egy kövezett utca, csupa apró ház, az emberek vadászkalapban, szöges cipőben járnak, együtt korzóznak a libákkal és tehennel, urambátyámnak, nénémasszonynak szólítják egymást, a muzsikát csak rádióból ismerik, a társadalmi élet meg a kaszinó füstös kártyaszobájában és a kávé-koszorúcskákon, — nem zajlik, — hanem csak folydogál le. Nincs színház, koncert, itt-ott vetődik el egy-egy divatjamúlt mozidarab és ez is eseményszámba megy. Talán ki is dobolják. Az emberek korán kelnek és — Uram bocsáss, — talán már nyolc órakor le is fekszenek.”

„Az igazi fővárosi ember nehezen érti meg, hogy hogyan lehet vidéken élni. Ha végignéznek rajtunk, úgynevezett kisvárosiakon, szinte el sem akarják hinni, hogy többé-kevésbé jól szabott ruhánk, rendes nyakkendőnk, polgári formájú kalapunk és cipőnk van, hogy tájékozottak vagyunk a világeseményekről, ismerjük a divatos írókat, nem jövünk zavarba, ha valamely modern táncot kell eljárnunk, sőt a fővárosi színházak csillagaival is tisztában vagyunk.”

Polgáreskü

Különben polgár nem lehetett akárki, s nem is akárhogyan. Arra méltónak kellett lennie erkölcsileg és anyagilag is. Saját ház és néhány év itt lakás után letett eskü és bizonyos díj ellenében válhatott valaki a város polgárává. Házi Jenő egykori főlevéltáros kétkötetes művében több mint 12 000 férfit (elsősorban családfőket) sorol fel 1535-től 1848-ig, akik rendelkeztek ezzel a joggal. Akiknek közülük belvárosi házuk volt, azok lehettek a város vezetői.

Virágkor a 20. században

A távolabbi környékét vesztett Sopron 1921 után talpra állt, s mondhatni virágkorát élte a 20. század 30-as éveiben, az újabb háborúig. Ekkor fejlődött ki az idegenforgalom, s vált méltóvá Sopron az iskolaváros jelzőre. Ötven iskola padjait koptatta a lakosság harmadát kitevő diákság. Mindenféle rangú és fajtájú tanintézménye között két egyetemi „fakultás” (az egyik Pécsről[44], a másik Selmecről[45]). Thurner Mihály[46] vezetésével elkerülte a gazdasági válság nagyobb buktatóit. Aránylag kevés volt a munkanélküli, s azok egy részét is tudták

foglalkoztatni közmunkákkal. Közvetlenül a háború kitörése előtt kezdtek hozzá a Várkerület[47] gyökeres modernizálásához. A ma látható háromsávós aszfaltos út[48] már a háború kellős közepén lett készen. A lehetséges utolsó pillanatig folytak az építkezések. A város szélein családi házak sora készült, a Mátyás király utcában és a Képezde (ma: Csatkai) utcában társasházak, másfelé városi bérházak. És gyáarak, és iskolák.

De menjünk tovább.

A Fertő

A poncichterek szőlőinek nagyobb és értékeesebb része a várostól északra húzódó dombvidéken terült el, ott is főként a tó felé lejtő részeken. Erre a vidékre mindig jobban, kitartóbban sütött a nedűérlelő nap. A Fertő[49] (nem kell hozzátenni a tó szót, hiszen a Balaton után sem írjuk, tudja azt mindenki) magyarországi vége szinte végeláthatatlan nádas. Csak a fertőrákosi öböl vízi telepétől[50] látni a keletre és északra, az osztrák partok felé terjedő nyílt vizet. Nem mindig volt ez így.

Szeszélyes tó a Fertő. A virágosmajori kápolna falán lévő emléktábla[51] ma is hirdeti, hogy 1869. október 3-án a fertőrákosi hívők gyalogszerrel keltek át a túlpartra, Boldogasszony búcsújáráhelye felé. Hasonló elapadásokat többször feljegyeztek a korábbi századokban. Aztán csak visszajött a víz. Így volt ez 1876-ra is. Némi bizalmatlankodás után vitorlásokat hozattak, verandát építettek, versenyeket rendeztek a tó szerelmesei. Vagy legalábbis énekelve kirándultak a partjaira. Ahogy a soproni Dalfűzér jókedvű tagjai. A lithiumos, kénes gyógyforrásairól régtől híres Balfra, vagy Bozra (Holling volt a német neve) A vízen pedig kipróbálták az újonnan beszerzett hajót. (A vitorlást nem illik csónaknak mondani.) Első alkalommal felborultak vele a feltámadt viharos szélben. A halászok mentették ki a sportembereket szorult helyzetükből. Újságcikk és visszaemlékezés szól róla.

Odébb, a végtelen nádasat csatornák szabdalják és szabdalják fel. Ezeket zülnikkel stángliztak (a lapos fenekű csónakokat hosszú rúddal hajtották)[52] a halászok és a nádvágók. A halakat a városban, a Kis-Várkerületen árulták, vagy kivitték Bécsbe. A stukatúrnádat még a svájci házépítők is szívesen vásárolták. Az Alföldről ideköltözött vállalkozó ma kenukat közlekedtet, az idegenből jött vendégeket is élvezik.

Fertő—Hanság Nemzeti Park

A sekély vízű sztyepto déli magyar és osztrák része nem hiába természetvédelmi terület. Legalább 250 madárfaj szokott itt, a nádasban fészkelni évről-évre. Ennek akár örülni is lehetne, ha nem az lenne az oka, hogy mára már mindenfelől kiszorultak korábbi élőhelyeikről.

A Fertő—Hanság Nemzeti Park központja a Kócsagvár[53], Sarród község határában, a tó partján. Nemcsak a madarak paradicsoma a vidék, hanem a botanikusok „vadászterülete” is. Számos növényritkaság található a Szárhalmi erdőben, fel egészen a fertőrákosi kőfejtőig, sőt tovább.[54]

Kő és barlang

A környék lajtmészkövét már a rómaiak fejtették. A 19. században a rákosi bányából szállították a tömböket Bécsbe, a középületekhez, mint például a múzeumokhoz. A munka során hatalmas oszlopcsarnokot vájtak ki a kőzetből. Ez ma a Barlangszínház[55], 1970. június 27. óta operaelőadások és más rendezvények színtere. Mint ahogy a Sankt Margarethenbeli (Szentmargitbánya)

másik kőfejtő, ám ez utóbbi csak mélyedés „fedél” nélkül. Nyári előadások helye a mörbischi (Meggyes) tószínpad is[56]. Hatalmas népszerűsége tett szert az évek során, a szűnyogok ellenére. Remélhetőleg a kultúrának ez a három elsőrendű fóruma a jövőben együtt, egymást kiegészítve fog működni. Tervek vannak rá. Kereszt emlékeztet a Páneurópai Piknikre a Barlangszínház bejáratával szemben, a dombon[57]. (1989. augusztus 19-én törték át a vasfüggönyt a német menekültek nyugat felé.) Jelzése annak, hogy a Pannon-térségben összetartozunk.

Fertőszéplaki házak[58] és gyertya a kastélyban

A Soproni Múzeumnak két kiváló néprajzosa — amikor erre mód nyílt — megmentett a jövőnek az átépítésre vagy enyészetre szánt házak közül öt egymás melletti parasztházat Fertőszéplak főutcáján. Rendbehozták, sokszor sajátkezűleg, majd begyűjtötték a berendezést, s úgy rendezték be a szobákat és melléképületeket, ahogy azok a 19. század végén voltak. A parasztság akkori életmódja tanulmányozható rajtuk, bennük. A tévéantennás szomszédság közepette. Ha meggondoljuk, alig hetven éve vezették be a környék falvaiba a villanyt!

Bizony, a közeli fertői Esterházy-kastélyban[59] is még petróleumlámpával világítottak a huszadik század húszas éveiben! Vagy gyertyával, mert jobb volt annak a fényénél olvasni. Nem hiszik? Hárs György építésmérnök írja 1922. január 9-én, kastélybeli szobájából menyasszonyának, a fényreklámos Budapestre: „11 óra este, egy szép szál gyertya mellett írom ezen sorokat, a petróleum rettentő rossz, meg se gyűjtöm a lámpát.”

Mária Terézia idejében Esterházy Fényes Miklós operaházat tartott fenn, s zenekarának hangversenyeire az alkalmazásában álló Josef Haydn[60] írt zenét. A 20. század végére annyira leromlott a kastély állapota, hogy gyökeres felújításáról tárgyalnak már évtizedek óta. Erre a kis Eszterháza falunak, hiába lett Fertőd néven várossá, természetesen nincs elég pénze.

A kópházi kegytemplom[61]

Nemrég még a nyílt mezőn állt, ma már közvetlenül a faluszélen találjuk a kópházi kegytemplomot. Nem a templom „ment” odébb (erre is volt Sopronban példa), hanem a falu terjeszkedett a közelébe. Kapuja ritkán nyílik meg a hívők, vagy egyszerűen csak az érdeklődők előtt. Pedig az egyhajós, középtornyos barokk templomon és benne — a rokokóba hajló főoltár és mellékoltárok, szószék és orgonakarzat díszein kívül — 1938-ból való freskók is vannak. Ágoston Ernőnek, a neves soproni festőnek alkotásai nagyobb figyelmet érdemelnének. A templom elődjét Nádasdy Ferenc emeltette a lorettói Mária tiszteletére. Az olasz búcsújáróhely faragott Szűzanyáját másolatban a ma burgenlandi Lorettóban tisztelték. Ezt a szobrot ismét lemásolták a 18. században, hogy a főként a Széchenyiek támogatásával felépített templomban is legyen egy belőle. [62]

A legnagyobb magyar

A város felé közeledve érdemes körülnézni Nagycenken. Hiszen kerülő nélkül, a főútról lehet belépni a kastélyparkba[63], ahol egykor a legnagyobb magyar sétálgatott. Gróf Széchenyi István[64] kastélya[65] ma emlékmúzeum. A gróf odébb, a mauzóleumban[66] van eltemetve. A falu ezért híres az országban. Emlegetik a hársfasort is, de világhírűvé a geofizikai obszervatórium tette. Pedig Fertőboz határában alakították ki. A kisvasút a Sopronból induló vendégmozgató szervezések egyik fő attrakciója.

Széchenyi, ha bejött Sopronba, a Promenádot lezáró palotájában[67] szállt meg. Ma mindkettő az ő nevét viseli. (É-vel és e-vel. Apja Széchenyi Ferenc, két é-vel. Ezért is különbözik az Országos Széchenyi Könyvtár a soproni Széchenyi Könyvtártól.) Sokat köszönhet a város a grófnak. A Soproni Gőzmalom alapítása az ő nevéhez fűződik. Első volt az országban. Kezdeményezője nemcsak a selyemhernyó-tenyésztés előmozdítására alapított Sopron-Vasi Szeder Egyletnek, nemcsak a Soproni Takarékpénztárnak, s támogatója a vasútépítésnek, hanem sürgette a polgárok összefogását egy olyan kaszinó egyesület megszervezésére, amilyen Pesten — az angol klubok mintájára — az általa 1827-ben alapított Nemzeti Kaszinó.

A Deák tér és a Városszépítők

A Petőfi és a Széchenyi terektől sokan indulnak az Erzsébet utcán a vasútállomás felé. Közben keresztezik a 800 méter hosszú, parkosított Deák teret.[68]

Ez a távolabbi környékünkön is leghosszabbnak mondott tér tulajdonképpen a Rák-patak medre volt, s HosszúSORI ároknak hívták. Itt végződött a város. 1870-ben láttak hozzá a patak beoltásának. Előbb csak az Erzsébet utca folytatásában hídként, majd a mai múzeum felől 1890-től kezdve. Amikor megépült a Pécsi Tudományegyetem Teológiai Fakultásának reneszánsz elemeket felvonultató, a teret hatásosan lezáró épülete[69] (ma általános iskola), telke mellett még szabadon folyt a patak. 1929-ben boltolták be ezt a részt is.

A boltozat fölé rengeteg földet kellett hordani, hogy végül, az 1890-es évekre megteremtsék park létesítésének lehetőségét. Ezt a hivatalosan 1867 óta létező Soproni Városszépítő Egyesület[70] vállalta el. Némi vita után megpályáztatták a soproni kertészeket, s a városi főkertész felügyelete mellett, az anyagi források csörgedezésének mértékében szakaszosan kialakították a nyugalom szigetének remélt parkot. A tér az idők folyamán bizony többször is megérett a frissítésre. A mai idősebbek arra a formájára emlékeznek, amelynek két fő ékessége, az időjelző és a szökőkút volt aranyhalakkal, s parkőr tűzte hegyes botja végére a szemetet. Az időjelző[71] ma is megvan, de a szökőkutat[72] az 1970 körüli felújításkor eltüntették.

Az Oedenburger Zeitung 1918. szeptember 29-én számol be az egyesület egyik választmányi üléséről: „A Soproni Magánszépítő Egyesület, amely nemcsak városunk szépítéséért, hanem önzetlen, minden nyilvános intézményt ideális módon támogató tevékenységével az egész polgárság üdvéért jött létre, tegnap választmányi ülést tartott elnökének, dr. Heimler Károly[73] főkapitánynak a vezetésével. A gazdag, mindig csak közérdeket szolgáló programból lakosságunk megint kiolvashatja, mit jelent az, ha egy egyesületi elnök szülővárosa iránti meleg érzellemmel, telve csodálattal a szépség és magasztosság iránt és nagyvonalúan a magára vállalt feladatok megoldásán munkálkodik, ami azt jelenti, hogy a megfelelő ember a megfelelő helyen.”

Az ezerkilencszázkilencvenes években ismét felújításról vitatkozott a közvélemény. A pályázat azonban nem volt sikeres, így hát tovább romlott a park állapota. 2004-ben sikerült nagy összeget nyerni. A tervről azonban – egyéb problémák mellett – hiányzott az a kerek alapú szökőkút, amely sokak számára jelentette az elmúlt ifjúságot. Nagy heveséggel lángolt fel a vita, s máig nem csillapult.

A Kaszinó

És még mondja valaki, hogy nincs hatással az emberre az, ha díszpolgári címet adományoznak neki. Széchenyi ugyanis akkor fordult a megyétől a város felé, amikor 1835-ben Sopron város tanácsa elsőként őt választotta díszpolgárává. A „közművelődés előmozdítására” alkalmas intézmény, ahol „közhasznú eszmecserék” és „kellemes társalgás” útján lehet fejleszteni a társadalmi életet, Sopronban nehezen alakult meg. Már a megye néhány községében is egy, erre a célra kiszemelt helyiségben beszélgettek és olvasgattak (sőt: kártyáztak és biliárdoztak) az emberek, mire végre megtartotta alakuló ülését a Soproni Kaszinó Egyesület (Olvasó Egylet). 1843. március 12-ét írtak be akkor a jegyzőkönyvbe.

Az egyesületi élet helyszínei sokat változtak, mire 1872-ben beköltözhetek abba a hatalmas neoreneszánsz épületbe, amelyet 1942-ig Kaszinónak nevezett a város apraja-nagyja. Akkor került a homlokzatára a Magyar Művelődés Háza felirat[74]. Ennek az a története, hogy a tulajdonos, a Soproni Takarékpénztár, el akarta adni az épületet, s vevőnek jelentkezett a helyi Volksbund szervezete. Ezt megakadályozandó, hirtelenében megalakították a Magyar Szövetséget, s annak cégszerű formáját, amely megvette a magyarságnak a házat.

Sajnos nemsokára hadikórház költözött belé. A háború után volt szakszervezetek székháza, Járási Kultúrház, Liszt Ferenc Kultúrház. Állapota egyre romlott, mire végre elhatározták a felújítását. Ennek során, a szerencsétlen tervek alapján, tönkretették a kiváló akusztikájú hangversenytermet, s hozzá tapasztottak egy alumínium dobozt (1970). Sokáig szégyenkezett elcsúfított formájában, mire kedvezőbbé váltak a körülmények, s ha nem is mindenki egyforma megaláztatására, de széppé varázsolhatták, s átadhatták, konferencia- és kulturális központ céljaira (2002). Az épület most már megvan, használható pincétől a padlásig, de sehol sincs benne a hajdani Kaszinó Egyesület. Illetve a neve fel-fel hangzik: az emberek ma is Kaszinónak hívják a házat. Esetleg Lisztnek. Így. Röviden.

Pejachevich

Azért volt ennek az egésznek előzménye is. Egy másik gróf biztosította közel három évtizedig Sopron társadalmi életének színterét, kultúrájának színvonalát. Gróf Pejachevich Károly 1784-ben vásárolta meg a mai Iskola utca és Petőfi tér sarkán álló emeletes házat (amelyben jó egy évszázad múlva a későbbi IV. Károly király gyerekeskedett)[75], s egyúttal a térség másik oldalán lévő telket is. Ott állt, a lebontott faszervezetű szárazmalom utódja, egy kis kőszínház — másodikként az országban —, amely felújításra szorult.

A gróf megszerezte ennek a bérleti jogát a várostól, s nemcsak rendbe hozta, hanem mellé épített egy redoute-nak nevezett épületet, emeletén bálteremmel, földszintjén kávéházzal. Ezzel ő vette át a toronymesternek azt a feladatát, hogy nemesi palotákban farsangi eseményeket, álarcosbálokat rendezzen. A színházba jó társulatokat hívott, s olyan műsorpolitikát valósított meg, hogy egy Bécsből jött néző sem kívánhatott magának különbet.

A toronymester sem maradt munka nélkül: legényeivel együtt ő szolgáltatta a zenét mindkét helyen. Voltak vagy harmincan. Fizetésük felét a gróf állta. Schiller, Shakespeare nevét olvashatjuk a színlapokon, az operák között pedig például — keletkezése után négy évvel! — Mozart Varázsfuvolója hangzott el. Az élénk, színvonalas élet addig tartott, amíg a gróf bele nem fáradt. 1813-ban visszaadta a bérletet a városnak. Öreg volt már és beteges, két év múlva meg is halt.

Sopron színházai

A redoute 1834-ben leégett. Rövidesen fölépítették kétemeletes utódját. A színház helyett is újat építettek, a mai helyén[76]. Ebben az első évtizedekben szinte kizárólag német társulatok játszottak, általában sok operával a műsorukban. Ez a klasszicista épület 1841-től 1909-ig szolgálta Thalia istenasszony művészetét. Egyre több magyar szóval. Akkor olyan alaposan átalakították, hogy alig használtak föl valamit a régiből. Az új most már szecessziós stílusban adott otthont az egymást váltó stagionéknak. Az idővel leromlott állagú épületet nem valami szerencsésen hozták rendbe 1969—1975 között. Az állandó színtársulat megalakításának részeként 1992. második felében sikeres felújítást hajtottak végre. Ismét a régi szecesszió fényében ragyogott a teátrum, benne a város első önálló társulatával. Ez a Petőfi Színház története a Petőfi téren. [77]

Zene, zene, zene

A soproni polgároknak azonban még a színháznál is fontosabb volt a zene (a cigányzene is, a világhírű Munczy Lajossal, Nyári Rudival és a Tendl családdal, amely Lajtha László zeneszerző és népdalgyűjtő „nótafája” volt). Az 1829-ben alakult Zeneegyesület most ünnepelte 175 évi szakadatlan fennállásának jubileumát. A társaság — nemesek és polgárok — Tóth József vármegyei törvényszéki ülnök és az Esterházyak jogtanácsosa házánál gyakorolta az együtt muzsikálást, megbízva idősebb Kurzweil Ferenc karnagyot[78] a zenei vezetéssel. Mindjárt Haydn A teremtés c. nagy oratóriumával kezdték a nyilvános szereplést. Az utánpótlást pedig zeneiskola biztosította. Kaszinóbeli hangversenyek, templomi rendezvények követték egymást a további években. Mindig besegített az előadásokba az éppen Sopronban állomásozó ezred zenekara. Az énektanítás színvonalára jellemző, hogy a 19. század közepén három koloratúrszoprán is indult innét Európát, sőt Amerikát is meghódító diadalútjára.

Liebhardt Lujza[79], minden jel szerint eredendően Barbara keresztnévvel, ikerpár tagjaként született posztósmester családjába. Süldő lány, mikor — szülei ellenére — fellép és óriási sikert arat a soproni színpadon a Hugonották apródjának szerepében. Ennek a beugrásnak (mert az volt) lendülete vitte Bécsbe, majd tovább a német színpadok tucatjaira, hogy végül Angliában kössön ki. Innét Amerikába is eljutott. Mindenhol rajongtak könnyed, tiszta énekéért.

Kevésbé szokták emlegetni, pedig legalább olyan jó koloratúr-szoprán volt Schuch-Proska (Procházka) Klementin. Ugyancsak soproni indulással Drezdában telepedett le, Ernst von Schuch karmester oldalán, aki a férje lett. Tehetséges család, énekesnő lányok után az egyik unoka is Európa-hírű gordonkaművész.

A harmadik nagyság apja városkapitányként szolgálta Sopront. Glozer József majdnem polgármester is lett. Lánya, Adél 1894-ig egyre másra aratta sikereit Graz, Linz, Bécs és más városok operaszínpadain, mígnem Magdeburgban hozzá nem ment egy újságszerkesztőhöz. Attól kezdve nincs hír róla.

Liszt Ferenc

A legmagasabbra azonban Liszt Ferenc jutott. Soprontól délre, a megye kis falvában, Doborjánban (ma Raiding) született és nagy valószínűséggel a város régi kaszinójában lépett először közönség elé 1820-ban (domborművű emléktábla[80] jelzi). Később többször is adott Sopronban hangversenyt. Az irodalomban megörökítették, hogy Petőfi is meghallgatta, ami nagy szó, mert különösképpen nem kedvelte a muzsikát. A költő akkor rövid ideig sárgapitykés közlegényként viselte a mundért a Halász-laktanyában (Lukácsy Lajos emléktáblája).[81]

Egy soproni úrleány

A reformkor pezsgő életében rőtta naplójába rajongó sorait Slachta Etelka[82]: „Leírni ezen ember játékát — lehetetlen!” — kiált föl, majd leírja ezen ember játékát, ahogy szavakkal lehetséges.

A soproni úrleány naplója alighanem teljes egészében most jelenik meg. Az első kötet 1838—1840-ig tartalmazza feljegyzéseit. A szépen éneklő s táncoló, novellákkal is jelentkező társasági lény színes élete ma is érdekes olvasmány. Rajongott, nemcsak a zongoraművészért, hanem Széchenyiért is. No, és szívesen kirándult a környékre barátnőivel.

Kedvelt szórakozásuk volt este körbesétálni a Várkerületen és a Promenádon[83], a színházig. A hajdani várarkot akkor már régen feltöltötték, de a széles útvonal még nem volt kikövezve. Erre a város itt csak a hetvenes években kerített sort. A szabadságharc utáni évek elnyomatásában Sopron nem kívánt „rangot” kapott. Kerületi székhely lett, számos hivatal, még számosabb hivatalnok és katona szállta meg. A Kaszinót is kaszárnyának vették igénybe. Ennek következtében iparosodás helyett bérlakásokat és laktanyát kellett építeni, s mire felszabadultunk az önkény alól, addigra a szomszéd városok már behozhatatlan előnyre tettek szert a gazdasági fejlődésben. Azért mulattak akkor is, mégha a bálakat a színházban lehetett csak megtartani.

Báli szemle címen az Oedenburger Intelligenz- und Anzeige-Blatt 1856. február 8-i számában megjelent, itt-ott kissé epés beszámolóból szemelgetünk:

„A húshagyókeddi bál, amióta csak létezik, egyike a legérdekesebbeknek. Ezúttal is megőrizte régi hírnevét. Kottaun direktor úr ... ragyogóan kivilágíttatta a termet ... Az első és második szint összes páholya foglalt volt[84], és a sok szép toalett az egésznek impozáns külsőt kölcsönzött. Meglehetősen nagy számú elegáns, köztük érdekes maszk jelent meg, az elkerülhetetlen matróz-, kéményseprő-, Orovist- stb. jelmezek mellett és nagyon jólesően különböztek bizonyos tiroli lányoktól, parasztmenyecskéktől, virágáruslányoktól. ... Balettkarunk virágai szerényen az ún. kakasülő (kolosszális soproni vicc színházunk második szintjének elnevezésére) egyik sarkában ültek, és az örült kavarodást figyelték. ... Mindenesetre érdekes volt még egy francia négyes, amelyet egyáltalán nem lehetett befejezni, mert a táncosoknak fogalmuk sem volt, hogyan kell. ... Schwaby úr cukrászdája[85] ezúttal is kiváló minőségben – ha nem is a legolcsóbban szállított édességeket, frissítőket és meleg italokat. ... Egyébiránt egészben az ártatlan és tisztaság uralkodott, és még maguk a páholybeliek is nagyrészt csak éjfél felé hagyták el a házat.”

A turistáknak az 1872 óta álló, s fenyőekkel, festményekkel díszített Kaszinóban rendezett báljáról számol be elismerően a Soproni Napló 1907. január 17-én:

„Fél kilenc óra volt, mikor a kisteremben gyülekezett jelmezes turista hölgyek és urak ... a nagyterembe bevonultak. A katonazenekar a Rákóczi-indulóval fogadta a bevonulókat, akik a nagytermet körbejárva, oldalt álltak, hogy a turista-négyest járó pároknak helyet adjanak.” 28 pár indult. Ez volt az est fénypontja. A táncrend szerinti négyeseket a továbbiakban 134 pár táncolta. ... „Mintha száműzve lett volna a frakk ... az uralkodó jelmez a turista-[86] és sportöltönyök, meg a nyári ruhák voltak.” A legelőkelőbb bálakat azóta is ott rendezik.

Gimnáziumok

A kiegyezés előtti években nehezen birkózott meg a magyarellenes rendeletekkel az evangélikusok középiskolája, a líceum[87]. Könnyebb volt a dolga, már csak a tanításban uralkodó latin nyelv miatt is, a Szent György utcában működő

bencés gimnáziumnak. Épületük tőszomszédságában állt a Dóm-templom[88]. Ennek védszentjéről nevezték el az utcát még a középkorban. A bencések a hajdani ferences kolostorban laktak, ehhez pedig a Kecske-templomnak[89] nevezett gótikus egyház tartozott. Kecske volt a címere[90] annak a családnak, amely a legtöbbet adományozta a 14. században a kolduló barátoknak templomuk építésére. A két patinás középiskolához csak a 19. század végétől csatlakoztak a lányok nevelését szolgáló intézmények, amelyeket apácák, vagy az állam alapítottak. Nevük és jellegük az idők folyamán sokat változott. [91]

Templomok és harangok

A Templom utca díszé a 18. században épült evangélikus templom[92]. Hatalmas, remek akusztikájú, karzatos nagy csarnok, szépen szóló orgonával. Sok-sok emlékezetes hangverseny színtere a legutóbbi időig. Tornyát csak 1862-ben emelték hozzá.

A Széchenyi tér egyik jellegzetessége máig (a postapalota oldalán) a „kéttornyú templom”[93]. A domonkosok emelték Mária tiszteletére. Hosszú ideig szolgált tiszteességgel, de a 19. század nyolcvanas éveire bizony már megérett az általános felújításra. Ennek figyelmeztető jeleként az egyik toronyban lakó négy harang közül a második legnagyobb megrepedt. Megvolt az oka, hiszen erősen igénybe volt véve, naponta hatszor, hétszer került rá a sor, hogy a negyedórát jelezze. Így áll a cikkben. Úgy látszik nemcsak a haranggal, de a számokkal is baj volt. Az újság szerint a rendőrség elrendelte, hogy ne használják, mert veszélyes. Azzal vigasztalták magukat a szerzetesek, hogy a két régebbivel amúgy sem volt jól összehangolva. Seltenhofer (az egyébként evangélikus) harangöntő készséggel vállalta a harang újraöntését, egy másik levételét és összehangolásukat. Azért érdekes a mester vallása, mert korábban majdnem emiatt esett el attól, hogy az orsolyiták[94] harangjait öntesse. Most azonban hiába volt szolgálatkész, a domonkosoknak nem volt pénzük. Gyűjtés lesz — bizakodik az Oedenburger Zeitung (1885. május 10.). Nemrég gyökeres felújításnak lehettünk tanúi.

Toronnyal és haranggal máshol is volt nehézség. Az Oedenburger Zeitung A soproni Dóm címmel ír a Szent György utcában álló istenházáról 1879. augusztus 15-én. „Újságunk katolikus olvasói előtt kétségtelenül ismert, hogy a ... helybeli Dóm-templom[95] az elkezdett renoválási munkálatok miatt több hete nem látogatható ... Annak ellenére, hogy a belső munkák még mindig nem fejeződtek be egészen, az Isten háza Mária mennybemenetele mai ünnepén mégis nyitva lesz és ünnepi misét celebrálnak benne. Azzal hogy nekikezdték a felújításnak, némely jámbor lélek régóta melengetett kívánsága teljesült. ... Amikor a jezsuita rendet Magyarországon feloszlatták, Mária Terézia az itt fennálló 17 templomi beneficiumból — az úgynevezett oltártestvérületekből — egy társaskáptalant létesített öt kanonok részére és átadta nekik a mostani káptalanházat, a vele határos templommal együtt. Az első öt kanonokot Zichy Ferenc gróf [győri püspök] 1780-ban iktatta be ünnepélyes keretek között. A templomot legutóbb 1839-ben renoválták. Azóta a por és a nedvesség kiáltóan szükségessé tette az ismételt helyreállítást. Bár a Dóm az eredeti díszzeit és szépségét nem nyerte vissza, mert az óriási pénzüsszeget követelt volna, mégis a helybeli urak, Kraut festő és Habich aranyozó a renoválást úgy intézték, hogy a templom a belépőre nagyon előnyös benyomást keltsen. A templom külseje elvész a köröskörül magasodó épületek között, s mióta a fatornyot le kellett bontani, a hívőket csak egy kis lélekharang hívja istentiszteletre. Adva van a szép épület és toronyépítésre 6500 forint, ám az építkezést jobb időkre kell halasztani.” Olyan sokáig nem odázták el a feladatot.

1882 decemberében a szentélyhez tapasztott, ma is álló toronyba felhúzták az utolsó harangot is. [96]

Szobraink

A Fő téren álló Szentháromság-szobor[97] messze vidéken a legszebb ilyen alkotás. Csavart oszlopát, szobrait rendre fényképezik az idegenek. Halk szavú japánoktól vidám gyerekseregig. Régebbi képeslapokon látszik, hogy fák vették körül, s vaskerítés védte gyerektől, kutyától. Aztán az 1970-es évek nagy műemlék-helyreállítási hullámának szakértői úgy találták, hogy nem való ide a zöld, s különben sem helyes, hogy a kövezet a házak felé lejt. Sugaras betétekkel megszakított kockakő burkolat került a térre. Néhány év múlva kiderült, hogy ez a megoldás kiválóan vezeti rá a mészkő szobor talapzatára az esőt és a hólevet. S mivel nincs már fa, amelynek a gyökerei felszívják, a víz elindult felfelé. Rétegesen kezdett leválni a kő felszíne. Nagy pénzért sikerült csak megvédeni a 18. század eleji alkotást a pusztulástól. Úgy hallani, ismét kerülnének fák köréje, s a térburkolatot is megváltoztatják. Dum spiro, spero — mondja a latin (amíg lélegzem, remélek).

Ezt a szobrot nemrég kezdte figyelni — fején kalappal — bronzba öntött Sopronyi-Thurner Mihály. A városháza árkádjai alól tekint kifelé 1921 híres polgármestere. Kutas László alkotta a legutóbbi nagy jubileumra, 2001-re. Mint mondja, még az avatás után is csiszolt-reshelt a cipőjén. A Brüsszeltől Tókióig ismert művész, aki Sopronban, Ágoston Ernő szabadiskolájában tanult rajzolni, a Berzsényi Gimnáziumban érettségizett, 2003-ban az addig elkészített 17 köztéri szobráért megkapta a Pro Kultúra Sopron-díjat. Az ő alkotása a Papréten felállított, megrázó Holocaust-emlékmű is.[98] Viszont Soltra E. Tamás jeleskedett a tornyon túl, az Előkapu várkerületi torkolatánál a Hűség kútja[99] szoboralakjainak megmintázásában.

Liszt Ferenc mellszobra[100] most a Magyar Művelődés Háza bejáratától jobbra, félig a nemrég eléje került ivókút takarásában elmélkedik hányatott sorsán. Tilgner aránylag kisméretű alkotása 1892-ben készült el. Már akkor javasolták, hogy a Neuhoftban (ma Erzsébet-kert) találjanak neki helyet, de előszörre a színház elé telepítették. Kicsi volt szegény és azon is élcélődtek, hogy miért a Petőfi térre került. Javasolták a Kaszinó kertjét, majd a Múzeumét is. Amikor a tér alá építették a második világháború légoltalmi központját, aztán amikor parkolóvá alakult az egész térség, ismét más helyet kellett keresni neki. Akkor az eredeti elképzelés vált egy időre valóra: az Erzsébet-kert árnyas fái alá telepedett Liszt. Ez sem volt azonban végleges elhelyezés. Egy darabig el is tűnt a kíváncsi szemek elől, majd a Magyar Művelődés Háza legutóbbi felújítása után mai helyére vitték. Állítólag innen is elmozdítják a közeljövőben.

Deák Ferenc ülő szobra 1890-ben került föl az erről Deákháznak nevezett épületre az Erzsébet utca és a Deák tér sarkán. A háborúk után, amikor emeletráépítésbe kezdtek, levették onnan és beállították a ház melletti kerthelyiség végébe. Ekkor derült ki, hogy bizony nem valami tökéletes műretek. Amellett szinte morzsálódik a kőzete. Mára már elhallgattak azok a hangok, amelyek megfelelő elhelyezését követelték. Ugyanis van a haza bölcséhez méltó mellszobrunk. Kutas László alkotása. [101]

A téren több szobor is található. A tengelyben állnak, tisztas távolságra egymástól, a tűzéremlékmű[102], Gyóni Géza szobra[103], a 18-as és a 76-os (oroszlános) emlék[104], a két sziklából megalkotott mementó a második világháború áldozatainak és végül Kölcsey[105] az iskola előtt.

Feljebb, a túlvégen, a Frankenburg út kiszélesedésében szoborpark indult. Három alkotás került ide civil kezdeményezésből: Vörösmarty, Arany és Tompa megformálásai[106].

Irodalmi Kör

„Helyi hírek. Frankenburg Adolf-émlékest az Irodalmi Körben” — olvasható az Oedenburger Zeitung 1912. február 18-i számában. „Szombaton, 24-én az Irodalmi és Művészeti Kör emlékestet rendez, születésének századik évfordulója alkalmából, Frankenburg Adolf[107] emlékezetére, aki az irodalmi és művészeti egyesület alapítója volt. Erre a fennkölt ünnepélyre, amelyen az egész intelligencia őszinte kegyelettel vesz majd részt, méltó műsort állítottak össze. Himnusz, előadja a Zeneegyesület vegyeskara. A kerepesi temetőben. Mészáros Sándor tanár, főtitkár költeménye. Emlékbeszéd, tartja Rezner Tibold tanár. Dalok, éneklí Kadnár Mici kisasszony Budapestről. A Művészet szabadsága, a Nyíregyházáról jött dr. Pröhle Vilmos tanár előadása.

Erre az ünnepre minden helyi tisztviselőt, valamint az irodalmi társaságokat meghívták. Az Irodalmi Kör koszorúját az emléknapon Bella tanár helyezte el Frankenburg Adolf sírjára Budapesten. Ezen kívül elhatározta az igazgatótanács, hogy a közeljövőben tartandó közgyűlésen javasolja: a Kört hálából ezentúl Frankenburg Irodalmi Körnek nevezzék. A városi tanácsot megkeresik, hogy Sopron egyik utcáját nevezzék át Frankenburg utcának. A beadvány kell, hogy még azért is élénk támogatásra találjon, mert Frankenburg melegszívű barátja volt Sopronnak, melynek falai között sok éven át elismert, jelentős íróként élt és szabad királyi városunknak csak elismerést és hírnevet hozott.”

Az elkövetkezett évtizedek íróinak, költőinek legnagyobbika volt Becht Rezső[108]. Emlékeztetőül álljon itt egy verse a Soproni akvarellek c. sorozatból:

Tavaszi

Hallod a pattanó rügyek zenéjét?
Pezseg a pázsit és zsendül a lomb.
Áttört az élet a tél sötét éjén,
Héricstől sárga a tavaszi domb.

Varrja a nap már aranyos tűvel,
Selyemkék égen az új, zöld ruhát.
Lepkeszárny lebben és szerelmes szívvel
Rikolt a rigó a kerteken át.

Lázban a hegyek a tavaszi szélről,
Vágyva néz erre egy havas orom.
Holnapra tán már a tavasz tüztől
Szirmokra bomlik a Várostorony.

A ma alkotók közül a legmesszebb ható költő Kerék Imre. Egy verset tőle is idézünk:

Képzőművészeink

Aki nemcsak élvezi a látványt, de tudással is felfegyverkezett, elősorolja az ecsetnek azokat a nagyjait, akik a soproni akvarell-festészetet évtizedeken át meghatározták. Mühl Aladárt, testvérét Mende Gusztávot, Szarka Árpádot, vagy a maiakat, mint Gáspárdy Tibort, Grábner Józsefet gyakorta lehetett és lehet látni

felszereléssel a kiszemelt témák előtt. Mindenek között a legnagyobb volt Soproni Horváth József[109], aki különleges technikával megalkotott nagy méretű akvarelljein főként műteremben, aktokat festett. Már kezdett figyelni rá Anglia, mikor a háború egyszer s mindenkorra meggátolta, hogy országon kívül is híres lehessen. Nem hagyható ki a felsorolásból a szobrász Szakál Ernő, aki világhírt szerzett mint a gótika maradványainak újra álmodója, mint Európa-díjas restaurátor. Egy sor mérműves ablak stb. helyreállítója a városban, de fő művei Budán, Visegrádon, s más városokban találhatók. [110]

Sopron a 20. század húszas, harmincas, de még a negyvenes éveiben is világhírré tett szert a fotóművészet terén. Egyesülete a hivatalos amerikai világranglista tizedik helyét érdemelte meg, kiállításainak és egyéni versenyzőinek sikerei révén. Angyalfi Andor, Csik Ferenc[111], Diebold Károly neve kívánczik az éltre. A nagyszerű meglátás mellett a technikai kivitelben és a fényes brómezüst másolatban csúcsonyul ki az úgynevezett magyar stílus, amelynek képviselői voltak. Ne hagyjuk említetlenül a város eseményeinek celluloidszalagra örökítőjét, a Városi Mozi serleggel kitüntetett igazgatóját, Friedrich Károlyt [112] sem, aki mint idegenvezető a legeredményesebb volt ezen a téren.

Jelenségek

Közben érdekes jelenségek gondolkodtatták el az embereket.

„RITKA ÉJI TÜNEMÉNY. Pénteken este fél 9 órakor ritka éji tüneményt lehetett látni. Az északkeleti szemhatáron, vagyis a Dudlesz-erdő és a Bécsi-domb felett köd képződött, mely csakhamar az egész Rozália-hegység alakját felvette. Feltűntek az égen a Károly-magaslat, a Vashegy, a Várhely, a márczi hegyek, végre Fraknó vára. A tünemény közel 20 percig tartott, egyszerre csak újból fehér fűsthöz hasonló köd képződött és a következő pillanatban a délibáb – mert nem más lehetett a csodás látvány – hirtelen eltűnt. A városban lakók ezt nem igen figyelhették meg, de annál jobban módjukban volt a lőverekben lakóknak. Mindenegyed magaslatot és fát világosan meg lehetett különböztetni. Sopronban délibáb emberemlékezet óta látható nem volt.” (Soproni Napló 1909. június 16.)

Egy másik újságcikk a Soproni Hírlap 1936. november 14-i számából:

„RITKA TERMÉSZETI TÜNEMÉNYBEN VOLT RÉSZÜK TEGNAP REGGEL A KORÁN KELŐ SOPRONIAKNAK. Tegnap reggel úgy hat és fél hét óra között csodálatosan szép látványban volt része a korán kelő soproniaknak, de azok közül is különösen azoknak, akiknek az ablakai a Károly-magaslatra, általában a Lőverek felé néznek. A Fertő mögött felkelő nap vérvörös sugarait a Fertő víztükre visszavetítette a felhőzetre, ahonnan viszont az egész lángolás a Károly-magaslat oldalára vetődött. Mintha az egész hegyoldal lángba borult volna. A kis kápolna tornya tüzes oszlopnak látszott s az erdő fáit is beborította ez a sugárözön. Sokan álltak ezen a reggelen a nyitott ablakoknál, hogy a ritkán látható csodálatosan szép tüneményben gyönyörködjenek. Fél hét után kezdett elhalványodni az égő tűzvörösség, amelynek bámulására a város utcáin is sokan megálltak. Ezt a különös és gyönyörű fényhatást csak ritkán lehet látni, ritkán adódik úgy, hogy a felhők úgy csoportosuljanak, s a Fertő olyan nyugodt legyen, hogy a felkelő nap tűzével lángba boríthassák az egész Károly-magaslatot.”

Elég sokszor észlelhettünk északi fényt a csillagos égbolton. Akkoriban még nem kellett messzire menni a Belvárosból ahhoz, hogy az utcai lámpák gyenge világa ne zavarja a látványt. Ma inkább tűzijátékokban gyönyörködnek az emberek.

A mesterséges szórakoztatás zajos csillogása elfedi a természet néma, ám borzongatóan lüktető foszforeszkálását.

Hanem ami egyszer, csak egyetlenegyszer volt látható, mégpedig fényes nappal, azt bizony tényleg döbbenet figyelte mindenki. Leírása a Soproni Hirlap 1944. augusztus elsejei számában jelent meg:

„BIZONYOS »ÉGI JELEK« MAGYARÁZATA. Mindenki látta, egész Sopron figyelte az égi tűneményt, s sokaknak eszébe jutottak a Szentírás szavai a végítéletről: »Akkor mondá nekik (Jézus): Nemzet nemzet ellen támad és ország ország ellen, és nagy földindulások lesznek helyenként, dögvések, éhségek rettentő tűnemények és nagy égi jelek.« Égi tűneményt láttunk a[z 1944.] júl. 26. légitámadással kapcsolatban, melyet még ember fia nem észlelt. Soprontól nyugatra és északra zuhogtak a bombák. Az égboltra de. 10—12 óra közt kirajzolódtak a légi csata fehér csíkos vonalai, amelyek telerajzolták a felettünk levő, helyenként fátyolfelhős eget, úgy mintha a gyermek palavesszője húzott volna szeszélyes egyenes és görbe vonalakat a kék palatáblára. S akik figyelték a gépmadarak újabb és újabb rajzvonását, csodálkozva láttak egy új eddig nem látott égi tűneményt. — Először az északnyugati láthatárról elindulva, fénylő egyenes vonalak haladtak harántul fekvő a napsugárra, hol sűrű egymásutánban sokan, hol párosulva. Olyan volt a jelenség, mint mikor a tó sima tükrebe a part közelében követ dobnak és a hullámcsíkok behaladnak a tó közepe felé, mindinkább egyenes vonallá nyúlva ki. — Az égi hullámcsíkok fénylettek, mint a légo. fényoszlopok fénye a fehér felhőkön és e hosszú fényvonalak alulról mint partról kiindulva fel-fel haladtak a delelni készülő nap felé.

Többen azt hitték, a németek 20—30 km-es acél huzalokat húznak az ellenséges gépek elé, mások sarki fénynek magyarázták, mágneses zavaroknak, amikor nyugatról, majd csaknem észak felől is jöttek a csíkok, s felettünk kereszteződtek.

Megfigyeltük, hogy a jelenség a robbanásokkal függ össze. Minden robbanás igen mély rezgésű hanghullámot indít el. Hogy ez mily erős, mutatja az ablak és ajtó rezgés, pedig 80—120 km-re tőlünk indulnak el a hanghullámok. — Az égen 6—10 km-nyi magasságban folyik a légicsata, s a gépekből rajzolt csíkok bodor felhővé foszlanak szét az ... ott úszó fátyol felhő között. Ez mind jégfelhő, vagyis jégkristályokból álló felhővé alakul.

Ezekbe ütközik fel a hanghullám, amely teljesen olyan, mint a tó tükren vonuló hullám-hegy és hullám-völgy. A tó tükre törést szenved és ezzel a reá eső fény is megtörik, csillogóvá lesz. Ugyanez történt a jégkristályokból álló felhők tükren is, csillogó hullámcsíkok –vonalak támadtak.

Hogy hamarabb hallottuk a robbanásokat, mint láttuk a csíkok vonulását ez is a hanghullám mellett szól. 25 fokos melegben gyorsabban, mínusz 10—20 fokos hidegben lassabban halad a hullám. Ez fizikai tétel.

Fizikusok ilyen nagy méretű kísérletet nem rendezhetnek, se pénzük, se módjuk nincs. A háború azonban ezt is — igaz, hogy nem kísérletnek — megteremtette. Itt Sopronban az égbolt alakulása, a bombarobbanás távolsága, a nap állása, mint fizikai tényezők, oly módon játszottak közre, hogy e soha nem látott tűnemény előállhatott.

Csodálkozó szemmel kutattuk az eget, s közben az ég nemcsak háborút, hanem a jövő béke szimbólumát is megmutatta, a ritkán látható jégfelhő szívárvány ragyogását.”

Talán megússzuk...

A háború idején nehéz megpróbáltatások vártak a városra. Készültek ugyan a bombázásokra, de csak félszívvel. Azt remélték ugyanis, hogy ez a nagyobb ipar nélkül meghúzódó település nem válik célpontjává a hatalmas ellenséges erőknek. És ha mégis eszébe jutna valamelyik parancsnoknak, hát majd csak szólnak neki azok a soproniak, akik messze idegen földről figyelték az eseményeket. Ilyen volt elsősorban Ullein-Reviczky Antal[113], Sopron szülötte és háztulajdonosainak egyike és stockholmi követ. Sajnos még csak ellenkormányt sem tudott összehozni, hát még azt elérni, hogy szeretett szülővárosát megkíméljék a légierődök és a Liberátorok.

Egy kislány reménykedik

Megható egy kislány versikéje, amely a Soproni Hirlap 1943. január 9-i számában jelent meg:

„A LEGKISEBB MAGYAROK IRJÁK...

Szilsárcányból egy kis karácsonyi versikét küldtek be hozzánk, melyet Nagy Aliz IV. osztályos elemi iskolai tanuló írt. A versikét az alábbiakban közöljük:

KARÁCSONYI ANGYAL

Karácsonyi angyal
Leszállott a földre,
Békességet hozott
Valamennyi népre.

Békesség a földről
De eltűnt azóta,
Karácsonyi angyal
Hozd el nekünk újra!”

A felnőttek bizakodása és a rettenetes valóság

Távolabbi összefüggéseket keresők Kállay miniszterelnök hintapolitikájában bíztak. Valóban úgy látszott, hogy nemcsak a mi városunk, de az ország is megmenekül (legalábbis egy időre) az amerikaiak bombázásaitól. Ahogy összeomlott a Kállayban való reménykedés, úgy omlott össze az a bizakodás, hogy jelentéktelenségünk megment minket. A német megszállás után, de még a nyilas hatalomátvétel előtt felderítőgépek jártak erre, s bázisukon a kiértékelt felvételekre ráírták a két vasútállomás nevét. Már mint ahogy ők gondolták: West Yardot a Déli-állomásra, East Yardot a GYSEV-pályaudvarra. 1944. december 6-án aztán számunkra teljesen váratlanul lezúdult az első bombaszőnyeg. Nem volt pontos. Aránylag kevés esett a kijelölt célpontokra, annál több elszórtan a városra. Csupasz tetőszékek, kitört ablakok, leomlott falak, beszakadt födémek, füstölgő raktarak maradtak a nyomukban. [114] És halottak mindenfelé.

A szörnyű esemény másnapján már elterjedt a legenda: azért bombáztak éppen ezen a napon, mert arra hívták össze a Városházára az országgyűlést a nyilasok. A Városházára nem hullott bomba, az országgyűlést a következő napra hívták össze, az amerikaiak, mint az előbb említett felderítés jelezte, nem sokat törődtek azzal, hogy Sopronban mit tesznek-vesznek a nyilasok.

Más legendák szóltak arról, hogy melyik német parancsnokságot találták telibe. Mivel szőnyegbombázás volt, s nagy volt a szórás, ilyen pontosság elképzelhetetlen. Az ok, amiért akkor és még 1945 márciusáig többször is erre szálltak a gépek,

egyszerűen az volt, hogy a német harcoló csapatok utánpótlási vonalait akarták megszakítani. Ez általában néhány napra sikerült is.

Károk a háborúban és utána

Sopron hatalmas károkat szenvedett[115]. A menekültek tovább menekültek nyugat felé, a helybeliek egy része falvakba költözött. S amikor végre befejeződött Európában a háború, az országban máshol már nagyban folyt az újjáépítés, mi még csak kezdtünk felocsúdni. Ezt persze mindjárt úgy fordították le politikai nyelvre, hogy lám a kispolgári Sopron a romok eltakarítása, a jövő építése helyett a reménytelenség mocsarában vergődik.

Eleinte a károk még növekedtek is a helyreállítás során. Szakszerűtlen bontások következtében a tűzfal nélküli Új utcai házak mint a dominók, dültek egymásra. Nekiestek a könnyebben sérült Lunkányi- és a Gyóni-háznak, pedig ezeket egy mai, mit mai, egy néhány év múlva itt megjelenő műemlékvédő gyönyörűen megmenthette volna. A Dóm-templom melletti Káptalan-ház azért menekült meg a lebontástól, mert senki sem mert a három szintnyi föld nélküli falakhoz állványzatot ácsolni. Akadt azért egy nyereség is az általános pusztulás közepette. Kiderült, hogy az Orsolya téren szürkén szerénykedő ház, az Új utca és a Szent György utca között, — lábás ház[116]. A légnyomás ugyanis kidöntötte a lábak közé hajdanán beépített falakat.

Újabb csapás érte a várost a németajkúak kitelepítésével. Határsávba kerültünk, halálra ítélték minket.

A kultúra feltámadása és egyebek

Ennek ellenére a tetszhalál nem tartott sokáig. Legalábbis a kultúra területén nem. Hetekkel a háború befejezése után már filmet vetítettek a Városi Moziban[117], sőt ugyanott hangversenyre is sor került. A következő években pedig egyre bátrabban próbálkoztak valamiféle ünnepi hetek megrendezésével. Évről-évre meg kellett harcolni érte, de évről-évre biztosabban állt meg a lábán a rendezvény-sorozat. Először helyi együttesek mutatták meg, mit tudnak, helyi üzemek állították ki gyártmányaikat, később egyre több művészt szerveztek be a fővárosból, sőt külföldről, most már inkább a helyiek épülésére. Ma már országos rendezvénynek számít a Soproni Ünnepi Hetek, s megtalálta a helyét a naptárban. Június vége felé indul és július közepe táján fejeződik be. A hosszú sorozatban számos kiemelkedő produkciónak örülhettek a soproniak. [118] Egyről érdemes külön is szólni, hiszen ehhez hasonló „legutóbb” 1820-ban történt.

Egy csodagyermek soproni hangversenye címmel ír a Kisalföld 1958. szeptember 30-án Perényi Miklósról, aki „a nagyszámú közönség előtt frenetikus sikert aratott... Furcsa látni egy tízéves gyermeket, akinek a főpróbán vadgesztenyék potyognak ki a zsebéből és néhány perc múlva, amikor ráhelyezi a vonót a cselló húrjára, arca átszellemül...” Igen, Perényi, a ma már világhírű művész, azon a szeptember 27-én bevonult a magyar zenetörténetbe. A Soproni Ünnepi Hetek hangversenyén a soproni szimfonikus zenekar kíséretével játszotta Johann Christian Bach c-moll gordonkaversenyének szólóját. Első igazán nyilvános hangversenyén.

Sok év múlt el azóta, sok esemény történt. Visszacsúszások és óvatos előrehaladás. A kórházrekonstrukció, az ipar és kereskedelem palotái (Plaza és Mediterraneo, illetve a másik végen a Tesco) mellett a Sportcsarnok[119], az oly eredményes kosárlabda fellegvára az utóbbi időszak alkotásai. Ma — magasabb szintről — megkíséreljük a továbblépést (már látható belőle a Nyugat-magyarországi

Egyetem terjeszkedése, vagy az ún. Inkubátorház[120]). Hogy ne csak a rendszerváltásról, ne csak a civilizációról beszéljünk, hanem arról a pályázatról, amelynek győztese Európában a kultúra fővárosa lehet. Ha nem sikerül győzni, akkor is hasznunk lesz belőle.

Addig is sorsunk, tudatunk és bizakodásunk legjobb kifejezője az a Himnusz, amelyet Soproni József zeneszerző és Sarkady Sándor költő komponált. (A VÁRhely c. folyóirat 2002/1—2. számának 92—93. oldaláról, engedéllyel.)

KÉPEK

A KÉPES KRÓNIKÁS SOPRONHOZ

1. Bella Lajos (1850—1937) tanár, régész
2. Illír urna a Várhelyről
3. A Schneeberg
4. Fraknó vára
5. Az Esterházyak hercegi címere
6. Plakát az 1921. évi népszavazásról
7. A Károly-magaslat kőkilátója
8. Brennberg – a szénbánya egyik aknája
9. A Hósi temető
10. A bánfalvi templom és kolostor
11. Mária Magdona-templom (Hajnal tér)
12. Vándor Sándor emléktáblája
13. A kolostorhegyi lépcső
14. Lőverek -- kerti kunyhó
15. Villa sori löver
16. Kun László király
17. Csik Ferenc fedett uszoda (Löver körút 82.)
18. A Városházán lévő levéltár barokk bejáratú ajtaja
19. A Várostorony, a Hűség-kapu a Storno-házzal és a Városházával
20. Lackner Kristóf (1571—1631)
21. Lackner Kristóf metszete a városról
22. Római várfal a középkori alapjaként az Előkapuban
23. Zoller órasmester állóórája a régi városházáról
24. A nagy rondella a Várkerület felől
25. A Capitoliumi Triász (Fő tér 6. pincéje)
26. A „Gyógygödör” (Fő tér 4.)
27. Szőlőtőke fűtőkkel
28. Egy poncichter köténnyel
29. Buschenschank és cégér
30. A Nagyszoda fűzfái (Fűzfa sor vége)
31. A Két mór-ház (Szent Mihály u. 9.), háttérben a Szent Mihály-templom (a 13. sz.-tól)
32. Belvárosi utca
33. Az Ó-zsinagóga (Új utca 22.)
34. A Forum-átjáró (Szent György utca 3.—Várkerület 90.)
35. Hosszú udvar a Wiedenben
36. Újteleki utcai előreugró homlokzat, oldalablakkal (páros oldalon)
37. Az evangélikus templom (Templom u.)
38. Rózsa u. 6. „Altes Bräuhaus”, volt vendéglő a Naphoz. Most ácsszerkezet támasztja
39. Előkapu
40. Hátsókapu – a Caesar-ház és a 11-es sarkán a cégér
41. Festőközi átjáró az Ikva fölötti híddal
42. Jégverem-fogadó
43. Fövényverem – az Erdélyi Kör háza
44. A Deák tér végi „Teológia”
45. Az Egyetem Bajcsy-Zsilinszky utcai bejárata (B-épület)

46. Dr. Sopronyi-Thurner Mihály (1878—1952) polgármester
47. A régi Várkerület villamossal és a Pannónia Szálló
48. A Várkerület ma a Mária-szoborral
49. A Fertő nádasa
50. A Fertői Vízitelep vitorlásokkal
51. A virágos-majori emléktábla
52. Züllni, stángli
53. A „Kócsagvár”
54. Gyöngyvirág
55. A Barlangszínház
56. A meggyesi víziszínpad
57. Emlékkereszt a kőfejtő dombján
58. Az öt fertőszéplaki ház mint múzeum
59. A fertői Esterházy-kastély és vaskapuja
60. Josef Haydn (1732—1809)
61. A kópházi kegytemplom
62. A kegytemplom főoltára a Mária-szoborral
63. Nagycenk – kastélypark
64. Gróf Széchenyi István (1791—1860)
65. A nagycenki kastély
66. A Mauzóleum
67. A Széchenyi-palota Sopronban (Széchenyi tér 2.)
68. A Deák tér régi képe
69. A Teológia főhomlokzata (Deák tér 78.)
70. A Soproni Városszépítő Egyesület emblémája
71. Az időjelző (1911)
72. A hajdani szökőkút
73. Dr. Heimler Károly (1877—1954) a Városszépítők elnöke
74. MAGYAR MŰVELŐDÉS HÁZA, felirat 1942-ből
75. A Pejáchevich-ház (Petőfi tér 5.), emléktáblával az Iskola-köz felé
76. A Lőszl-féle színház 1841—1909
77. A színház ma (Petőfi tér)
78. Idősb Kurzweil Ferenc (1792—1865) karnagy
79. Liebhardt Lujza (1889—1899) operaénekesnő
80. Szakál Ernő Liszt Ferenc-emléktáblája, Liszt Ferenc u.
81. Lukácsy Lajos Petőfi-emléktáblája, Halász u. 9—11.
82. Slachta Etelka (1821—1876)
83. A Promenádnád (Széchenyi tér) régen és most (a Postapalotával)
84. Az új színház belseje
85. Kugler-torta (A világhírű Kugler Henrik soproni születésű volt)
86. Turista
87. A Líceum (ma Berzsényi Dániel Gimnázium Evangélikus Líceum)
88. A Dómtemplom (1398 k.) és a volt bencés gimnázium
89. A „Kecske”-templom (1280 k.)
90. A Geisel család címere
91. A volt leánygimnázium a Deák téren (1885)
92. Az evangélikus templom belseje
93. A domonkos-templom (1725—1750), Széchenyi tér
94. Az orsolyiták temploma (1862), Orsolya tér
95. A Dóm-templom belseje ma

96. A Dóm-templom tornya (1882)
97. A Szentháromság-szobor a Fő téren (1701)
98. Kutas László: Holocaust-emlék a Papréten (2004), az ortodox zsinagóga közelében
99. A Hűség-kút az Előkapunál
100. Tilgner: Liszt Ferenc
101. Kutas László: Deák Ferenc
102. A tűzérelmékmű
103. Gyóni Géza (1884—1917) szobra
104. A 18-as és a 76-os ezredek első világháborús emlékműve
105. Kölcsey Ferenc szobra
106. Szoborpark: Vörösmarty Mihály, Arany János, Tompa Mihály
107. Frankenburg Adolf (1811—1884) emléktáblája (Szent György u. 24.)
108. Becht Rezső (1893—1976) emléktáblája (Udvarnoki utca 2.)
109. Kutas László: Soproni Horváth József (1891—1961) mellszobra (Festőköz)
110. Új utca 18. – mérműves ablak
111. Csík Ferenc fotóművész (1894—1984)
112. Kutas László: Friedrich Károly (1904—1995) emléktáblája (2005, a színház művészbejárójával szemben)
113. Ullein-Reviczky Antal (1894—1955) emléktáblája (Erzsébet utca 13.)
114. A romos Várkerület
115. A GYSEV-állomás romokban (égnek álló motorkocsi)
116. A lábasház az Orsolya téren
117. A hajdani Városi Mozi
118. Előadás a Barlangszínházban
119. Sportcentrum a Lackner Kristóf utcában
120. Inkubátor-ház